

Ukrcaj na brodu »Knez«

Josip Splivalo, S. Francisco - Cal.

To je za brod bilo opasno jer je u skladištu bio prazan. Bio se jako nagnuo. Kapetan Miće naglo okrene brod na stranu da sprječii neozgodu. Mnogi su se na to bunili, ali im kapetan Miće odgovori: »Bolje vam je biti po cijelom brodu ako i vi ne želite biti lješine«. Među nekim koji su došli s nama bilo je opasnog mrmljanja. Neki postariji su plakali otvoreno, a kod nekih se ispod brka vidio drugi osjećaj.

Ja ustvari nijesam ništa osjećao u ovoj povorci ratnih brodova koji su nosili i pratili carske leševe. Jedino sam se ježio nad samom neprirodnom smrću. To je za mene bilo kao kad bi u našem selu netko umro pak bi jedno zvono u crkvi zvonilo, kao znak da je netko preminuo. Ili kad bi išao na sprovod i čuo dun Pera Bijelića gdje u crkvi iz širokih prsiju i s velikim ustima i debelim usnama zavija »requiem«, a nadasve kad bi povikao »dun veneris«, jer bi u našoj praznoj crkvi njegov glas gromko odjekivao. Kosa bi mi se naježila i duboki bi me strah od smrti obuhvatio. U tim mojim mislima prolazila je povorka sivih ratnih brodova i kad je zadnji brod prošao mimo nas, mi se polagano povratismo u Omiš. Narod se osjećao da je napravio izlet, doživio malu zabavicu, ali se ipak na mnogim licima razabirala znatiželja »a što će sada nastati«. Iste večeri se u salonu »Kneza« sastalo nekoliko osoba, među kojima je bio i sin kapetana Miće, Miho, odvjetnički pripravnik. Dugo su tiho razgovarali, a kasnije se uz čašicu tihi razgovor razvio u glasnu i žučnu raspravu. Dobro se sjećam riječi mladog Miha Dediola, koji je temperamentno govorio »Srbi nijesu ovome ništa krivi«. Netko je opet glasno ispoljavao protivno mišljenje. A kapetan Miće je zabrinuto opominjao: »Djeco moja, budite oprezni, ovo su vrlo opasna vremena i vaša uzrujanost bi vam mogla prouzrokovati velikih neprilika«.

Svakog dana kad smo stizali u Split, čuli bismo o novim hapšenjima, među kojima je bilo i onih koje smo mi poznavali. Jasn0 je bilo svakome, da je posvuda bilo špijuna. Odmah je porastao autoritet lučkih pilota, financa, žandara i drugih stražara, reda i zakonitosti, a i najmanji državni službenik je preko noći postao vrlo važan.

VIII ZA VRIJEME RATA NA PRUZI

Napokon je proglašena mobilizacija. Austrija je dala ultimatum Srbiji i očekivala je odgovor, spremna na sve. Na svakom se koraku i u tadašnjoj maloj sredini u Splitu i Omišu osjećala velika zabrinutost, užurbanost, nervoza, lijepili se državni plakati po zidovima »Mojim narodima« s potpisom zabrinutog starog i reumatičnog cesara i kralja Franje Josipa. Brodovi nakrcani, prevozili su ljude, koji su išli za kader u Mostar i Doboj, a do splitske željezničke stanice marširali su za Sinj s drvenim kuferima na ramicima. Neki su po zagorsku s prstom u uhu ojkali, neki se trpk0 smijali i dobacivali neslane šale. A koji su ostajali, znali bi reći: »Tko zna kad će vrug i po nas doći«.

Novine su donosile razne vijesti i razgovore među državama svijeta, ali nitko zastalno nije znao da li će rat buknuti. Bilo je i onih koji su smatrali mobilizaciju samo predmetom strašenja. Pa ipak i rat je u kratko vrijeme izbio. Sve to više regruta dolazilo je u Split i prolazilo kroz grad s brodovima iz dalmatinskih otoka i primorja i sa željeznicom iz splitske okolice. I na ratne usluge »Kneza« došao je red. Tako jedne nedjelje napunio se naš brod mladim, kršnim momcima. Opazim tako neke, što su zabrinuto na krmi gledali u more, prije nego što su u Omišu ostavili. Potrcim do krme, da vidim što se zbiva, šta je bilo? Jednom momku pao sat u more. Zamoli me da zaronim i da mu spasim sat, uz dobru nagradu. Ja se zamislim. Sat je bio vidljiv, ali je dubina bila velika, pa i da se moglo spasiti sat, nije bilo vremena. Bijednome mladiću suze su ronile po rumenom licu, kad je vidio da brod odlazi i da on gubi svoj sat zauvijek. Tko je znao da li bi mu taj sat za dugo i bio potreban... Spremali smo se za krvavi rat.

Ja nijesam nikako mogao usporediti svoj prvi odlazak u svijet sa ovim odlaskom kršne mladosti, i duboko sam

bio dirnut. Ja sam se kao i mnogi moji drugovi s kojima sam bio ukrčan, kao i svi oni dječaci koji su se rodili u tradiciji pomorstva, bio obiknuo misliti, da je to bio normalan korak ići iz svog rodnog praga, iz svog zavičaja. Ali ovi nesretni mladi regruti nijesu išli u svijet svojevrijedno, već tjerani kao marva. No marvu se mora paziti, jer marva predstavlja veliku novčanu vrijednost. Ali čovjek je jeftino biće koje se može slati na klonicu bez griznje savjesti i bez odgovornosti. Ima ljudi danas koji su čašćeni kao svjetske veličine, veliki i mudri vojskovođe. I veliki kipovi na važnim mjestima veličaju njihovo djelo. Brojne knjige tiskane su da se što više proslave njihova djela. Smiješno je, ali je istinito, da se uvijek nađe opravdanje za rat, za stradanja i razaranja. I Nijemci su, koji su izgubili prvi svjetski rat, godinama i godinama izdavali knjige i časopise u kojima su dokazivali, da oni nisu krivi za rat. A to se uvijek ponavlja. Rat se eto vodi na hiljade godina, neprestano, po raznim geografskim prostorima. U svom sam životu doživio nekoliko ratova. U prvom svjetskom ratu sam vidio i osjetio tugu i nevolju ratovanja, okrutnost i živinski osjećaj jednog čovjeka prema drugome. Još iz mladih dana, kad sam pučku školu pohađao vidio sam slike velikih bitaka. U svim tim slikama bilo je naravno mrtvih, a vojskovođa je uvijek na konju bio i predstavljao nešto velikog, krasnog, plemenitog, bez obzira kojoj je državi pripadao, njegova je vojska uvijek bila vojska plemenite pobjede. Ja nijesam nikad čuo ili vidio u slikama, da su se na stotine ili hiljade vukova iz jednog kraja tukli protiv istog broja vukova iz nekog drugog kraja. Nijesam nikad čitao ili vidio u slikama da su se konji, volovi, ovce, koze, zečevi, majmuni ili kokoši u velikim grupama tukli jedni protiv drugih. Uvijek se ratovao čovjek, a čovjek kao »homo sapiens« bi morao biti najmudrija životinja. U svojim ranim danima nijesam znao zašto se ratuje. Rat se smučka, preplete, krvave se bitke vode, milijuni najzdravijih ljudi poginu. Milijuni ranjenih i slijepih i osakaćenih na hiljadu i jedan način. I kući se vrate, da žive u bijedi, zaboravljeni od onih, koji su osobno odgovorni za njegovu nevolju. Na površini izgleda da čovjek sve te svoje patnje zaboravi. Vladari i političari, koji su jučer htjeli da se njihovom takozvanom neprijatelju grkljan propara, poslije ratovanja se sastaju i goste i postaju veći prijatelji i kolege nego što su ikad bili. Tako je uvijek bilo, pa tako i u prošlim ratovima. Ne samo da se najvećim zločincima uglavnom oprostilo, već se oni često i dalje predstavljaju kao nekakovi heroji.

Na hiljade i hiljade raznovrsnih knjiga tiskano je u kojima se opisuje heroizam pisaca, i borbenost njegovog protivnika. Ima knjiga napisanih od najviših generala i admirala do prostih vojnika i mornara. Nije moguće dati ocjenu istinitosti i objektivnosti svih tih memoara, to je čitava šuma mišljenja, dojmova i uvjeravanja, pa i najoprečnijih. Istinu je teško uhvatiti. A istinu nije lako naći ni u drugim općim historijskim djelima, jer i povijest piše svaki pojedinac i prihvaća svaki narod onako kako njemu konvenira. Mi danas smatramo da je prvi svjetski rat bio teški teutonski napad na malu Srbiju, na slobodoljubivi svijet, koji je napadao stao glave diktatorske i pangermanske osvajače, ali koji ih poraz nije ničemu naučio.

Na našem malom »Knezu« koji je također imao da dade svoj siromašan obol pobjedi Centralnih sila, bilo je često puta vrlo živo. Među putnicima bilo je onih, osobito starih, zasukanih koji su željeli pobjedu, ali je bilo više onih koji su se radovali hrabrosti male Srbije. Kapetan Miće i njegovi prijatelji bili su među ovim zadnjima. Mi smo sve više imali putnika i tereta, što je značilo više rada. Život za nas na brodu je još donekle ipak bio normalan. Novine smo čitali, ali smo kroz šaputanje čuli više istine nego smo mogli čitati. Ja sam imao više rada, jer smo u salonu imali više putnika. I uvečer u Omišu, do kasne ure se sjedilo i ja bih ujutro našao salon zadržan i u neredu. Napokon je i sin kapetana Miće pozvan u vojsku. Neću nikada zaboraviti kako je to

bilo teško za našega kapetana. Rastanak je bio vrlo ganutljiv. Zastalno se nije nadao, da će mu se sin živ i zdrav vratiti.

Proljeće je davno bilo prošlo, i ljeta je već nestalo. Zima je bila pred vratima. Na mojim prijašnjim ukrcajima nijesam nikad proveo zimu na brodu, već bih išao kući. Za dugih, monotonih dana u malome selu kroz prozor bih gledao dugotrajnu kišu, tvrdo šiloko, mahnitu buru. Kad bi šiloko zavijalo i kiša pljuskala kao iz kabla, grane našeg limuna, koji je rastao u jednom kutu između kućnog zida i zida terase, svijale bi se, a veliki sočni limuni bi tukli o staklo prozora majčine sobe. To udaranje limuna u staklo bio je znak, da je šiloko najjače i da će se preko noći dosta jedrenjaka usidriti u Viganjsku luku, koja je mornarima pružala dobru zaštitu za vrijeme bure, levanta i šiloka. Tako sam čeznutljivo mislio na kuću. Tamo me srce vuklo, tamo je zimi bilo lijepo, iako, pogotovo sada u ratu, nije bilo hrane onako kao na parobrodu. Priskočiti do mora i isekati barku, ići po drvo za gorivo ili poletiti u Donje selo da kupiš nešto hrane u dućanu kume Krsteljeve, sve to nije bilo teško, jer bih skočio kad bi

kiša nešto zastala. Ali ovdje na brodu bilo mi je teško. Kad je zima nastala, Omiš bismo ostavili rano u jutro u mraku, a i povratili se opet skoro u mraku. Razne sam poslove morao vršiti koji bi me izložili vjetru, kiši i zimi. Po kiši sam bez kišobrana išao po bijelu kafu za kapetana. Bez kišobrana, naravno, jer kad se vidjelo mornara s kišobranom, a inceradu nijesam imao. Kapetan Miće je prodavao vozne karte putnicima, a ja sam morao biti uz njega. Brod nije imao nikakove rasvjete, pa sam ja nosio feral, da kapetan Miće vidi putnike, karte i novac. To je bilo vrlo smiješno. Kapetan bi po kišnom vremenu navukao na se dugu inceradu i obukao visoke čizme, a preko ramena bi objesio veliku torbu u kojoj je nosio karte i novac. U ustima je uvijek imao onu njegovu blaženu cigaru »Porto Rico«, tako ako nije mogao vidjeti pomoću svjetlosti od ferala, potegnuo bi malo jače cigaru, koja bi mu osvijetlila karte i novac. Morali smo žuriti prodajom karata, jer je uskoro dolazio Dugi Rat, a iz Dugog Rata opet ista pjesma. I tako su prolazili ratni dani, tužni, oskudni i suzdržljivi, na našoj kratkoj provincijskoj pruzi.